

Prof. dr hab. Henryk Mizerek
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Wydział Nauk Społecznych

Olsztyn, dnia 6 lutego 2024 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Chen Goldberg

pt. Approach to Learning of students in teachers' training institutions in Israel and its relation to their cultural dimensions, career choice motives, and academic experience.

Poznań 2023, s. 475

**przygotowanej pod kierunkiem Prof. UAM dr hab. Darii Hejwosz-Gromkowskiej oraz
promotorki pomocniczej Dr Anny Mańkowskiej**

Autor podjął się wartościowej poznawczo próby identyfikacji czynników towarzyszących podejściom do uczenia się kandydatów na nauczycieli w Izraelu w trakcie ich wstępnego kształcenia. Jego uwaga została skierowana na studentów wybranych instytucji kształcenia w tym szczególnie na kulturowe, społeczne oraz historyczne konteksty wyznaczające procesy przygotowania do pełnienia roli zawodowej nauczyciela w wielokulturowym społeczeństwie.

Sposób ujęcia problematyki badań jest z pewnością wartościowy dla pedagogiki – w tym szczególnie dla pedeutologii. Badania nad uwarunkowaniami procesów wstępnego kształcenia nauczycieli mają w pedagogice długą tradycję. W ich ramach wypracowano jak dotąd wiele podejść oraz konkretnych rozwiązań metodologicznych (Benade, 2015; Christopher & Penelope, 1984; Kleickmann et al., 2012; Majumdar, 2011; Smylie et al., 2013; Van Veen & Slegers, 2006; Visser-Wijnveen et al., 2014; Zeichner & Liston, 1987).

Badania, których wyniki zaprezentowano w przedstawionej do recenzji dysertacji przedstawiają podejmowaną przez pedagogów problematykę w nowej, rzadko dotąd

uwzględnianej, perspektywie socjokulturowej. Jest to perspektywa makro pozwalająca na spojrzenie na wstępne kształcenie nauczycieli niejako „z lotu ptaka”.

Z tego punktu widzenia trudno jest umiejscowić dociekania Autora w ramach jednej, konkretnej dyscypliny w naukach społecznych. Pola problemowe tej dysertacji mieszczą się na pograniczach i przecięciach takich dyscyplin jak na przykład socjologia, teoria zarządzania, psychologia, studia kulturowe, politologia oraz pedagogika porównawcza. Jest to, w moim przekonaniu, interesująca propozycja – tym bardziej, że zadaniem współczesnej pedagogiki jest uważne przyglądanie się temu, co dzieje się w naukach społecznych i humanistycznych oraz pytanie o to, na ile wyniki ich dociekań dostarczają nowych instrumentów pedagogicznego myślenia i działania.

* * *

Układ treści pracy jest typowy dla rozpraw empirycznych z zakresu nauk społecznych. Tworzą ją trzy części - teoretyczna, metodologiczna oraz empiryczna. Bardzo rozbudowaną część teoretyczną pracy (301 stron) tworzą trzy rozdziały. Strukturę oraz układ treści rozdziału pierwszego – pt. *Theoretical background* wyznaczyły trzy podrozdziały. Pierwszy z nich został poświęcony prezentacji kluczowej – w tej pracy - koncepcji podejść do uczenia się (approaches to learning – APL). Doktorant prezentuje tutaj bardzo dobrą orientację w literaturze przedmiotu. W mojej ocenie jest to w pełni autorska, dojrzała konceptualizacja. Autor uzasadnia wybór koncepcji APL – argumentuje dlaczego wybrał tę konceptualizację a nie - na przykład – klasyfikację stylów uczenia się. Godna uznania jest wielowątkowa, krytyczna, rzetelna oraz wnikliwa analiza APL poprzez odwołanie się do doniesień z prowadzonych badań empirycznych.

Podrozdział drugi został zatytułowany *Culture and cultural dimensions*. Punktem odniesienia w przedstawionych tu analizach jest koncepcja wymiarów kultury. Wyróżnione za Hofstede wymiary kultury (dystans do władzy; unikanie niepewności; męskość; orientacja długoterminowa; zaspokajanie potrzeb) stały się w projekcie badawczym Doktoranta podstawą konceptualizacji projektu badawczego – w tym modelu badawczego prezentującego przewidywany układ zależności między zmiennymi (rys 38, s. 303). Autor słusznie tutaj założył, iż podejścia do uczenia się mogą być uwarunkowane czynnikami socjo-kulturowymi.

Kolejny podrozdział (1.3) został zatytułowany *Socio-cultural issues of education*. Treści tej części pracy są sadzone w socjologii. Doktorant przywołuje tutaj teorię kapitału

kulturowego i społecznego. Koncepcje te zostały w analizie motywów wyboru kierunku kształcenia oraz wyboru zawodu nauczyciela.

Treści rozdziału pierwszego mają kluczowe znaczenie dla konceptualizacji projektu badawczego przedstawionego w rozprawie. Początkiem badań ilościowych jest każdorazowo teoria. Celem badacza jest empiryczna weryfikacja jej założeń. Kłopot polega na tym, żeby dobrać teorie adekwatne do przedmiotu oraz celów badań. W przypadku tego badania nie mam wątpliwości, co do trafności wyboru. Zarówno APL jak i koncepcja wymiarów kultury Hofstede mogą być wykorzystane w badaniach na uwarunkowaniach procesów wstępnego kształcenia nauczycieli. Jakkolwiek można mieć wątpliwości co do użyteczności tych koncepcji w badaniach nad edukacją - to warto to sprawdzić. Na ile pozwalają one wyjaśnić prawidłowości rządzących przygotowaniem kandydatów za zawodu nauczyciela? Do jakiego stopnia wyniki badań prowadzonych w ramach tej orientacji można wykorzystać w projektowaniu koncepcji kształcenia? Dysertacja Chena Goldberga dostarcza argumentów na rzecz tezy, iż takie próby mogą być owocne.

Niekwestionowaną zaletą tego rozdziału – podobnie jak i całej pracy – jest prezentowany tutaj wysoki poziom warsztatu naukowego – w tym opanowanie sztuki pisarstwa naukowego. Świadczy o tym przemyślana struktura i układ treści, logika i precyzja wyводу, trafny dobór bazy źródłowej oraz zaawansowanie metody analizy źródeł. Doktorant odwołuje się nie tylko do trafnie dobranych teorii ale również do wyników badań empirycznych. Umożliwiło to umieszczenie własnych analiz w szerokiej, międzynarodowej perspektywie porównawczej.

Kolejne dwa rozdziały w części teoretycznej pracy zostały poświęcone pogłębionej prezentacji kontekstu kulturowego, społecznego, historycznego oraz politycznego funkcjonowania systemu edukacyjnego Izraela.

Rozdział drugi został zatytułowany *Teachers' training in Israel - a socio-cultural development, challenges, and investment overview*. Jest to bardzo interesujący tekst. Ma on duże walory poznawcze – szczególnie dla pedagogiki porównawczej. Zawarte tutaj treści ukazują bardzo złożony, wielobarwny obraz społeczeństwa Izraela. Akcentowane są jednak głównie wątki mające ważne, niemniej jednak poboczne kwestie z punktu widzenia celów badania przeprowadzonego przez Doktoranta. Autor – nie wiem na ile świadomie - na drugim planie pozostawia kwestie pedagogiczne. Dyskursy edukacyjne mają w tekście charakter „milczący”.

Rozdział trzeci, kończący rozważania części teoretycznej, ma tytuł: *Teachers training in Israel - an overview of Israeli education system structure, teaching staff, and higher education and teachers training institutions*. Przedstawione tutaj analizy są bardzo szeroko zakrojone a jednocześnie rzetelne. Jednak – podobnie jak te, zawarte w poprzednim rozdziale – mają one drugoplanowe znaczenia dla realizowanego projektu badawczego. Zastanawiam się jakie były powody, że Autor niewiele miejsca przeznaczył na bardziej szczegółową analizę systemu kształcenia nauczycieli w Izraelu. Przedstawione przez Doktoranta analizy odnoszą się głównie do danych statystycznych. Pokazują to, co jest „na powierzchni” zaprojektowanej struktury – mamy obraz „jego anatomii”. Na podstawie przytoczonych danych jednak trudno byłoby odpowiedź na pytania: (a) jaka jest aktualna kondycja tego systemu? (b) jakie koncepcje kształcenia nauczycieli są aktualnie wdrażane? (c) jakie rozwiązania programowe oraz organizacyjne są obowiązujące? (d) Jakie są kierunki i wyniki prowadzonych aktualnie w Izraelu pedeutologicznych badań na ten temat?

***

Część metodologiczna dysertacji tworzy rozdział czwarty pt. *Methodology*. Sposób jego prezentacji dowodzi wysokich kompetencji Autora w zakresie projektowania badań ilościowych. Właściwie został zdefiniowany przedmiot badań, trafnie określono ich cele. Nie mam żadnych zastrzeżeń, co do sposobu sformułowania problemów badawczych oraz – co szczególnie istotne w badaniach ilościowych – hipotez. Te ostatnie zostały wyprowadzone z założeń przyjętych teorii. Doktorant, co nie zawsze niestety zdarza się w tego typu projektach, daje nie tylko świadectwo głębokiej znajomości metodologii badań społecznych ale jednocześnie umiejętności jej wykorzystania w praktyce badawczej.

Bardzo dobrze, wręcz wzorowo, zostały opisane procedury zastosowane w trakcie doboru próby badawczej. Doceniam również decyzję odnośnie do wyboru metod zbierania danych, w tym szczególnie wybór standaryzowanych narzędzi do pomiaru zmiennych. Takie rozwiązanie zapewnia spełnienie metodologicznego rygoru trafności i rzetelności samego badania jak i jego wyników. Otwiera ono również możliwość replikacji. Warto również podkreślić trafność decyzji odnośnie do wybranych, zaawansowanych metod statystycznej analizy empirycznych. Autor nie poprzestaje na „zwykłej” analizie korelacyjnej lecz sięga również po analizę regresji i inne, zaawansowane metody statystyki indukcyjnej.

***

Część empiryczną rozprawy stanowią dwa rozdziały. W rozdziale piątym zatytułowanym *Findings*, zaprezentowano rezultaty przeprowadzonych przez Doktoranta analiz statystycznych. Strukturalnie rozdział ten stanowią dwie części. W pierwszej z nich przedstawiono zależności między zmiennymi uwzględnionymi w modelu badawczym. Autor postanowił odpowiedzieć na pytanie o to do jakiego stopnia czynniki socjo-demograficzne (*background characteristics*) różnicują nasilenie takich zmiennych jak:

- wymiary kultury,
- motywy wyboru zawodu nauczyciela
- doświadczenia związane z procesem kształcenia akademickiego,
- podejścia do uczenia się.

W trakcie analiz zastosowano właściwie dobrane miary statystyki opisowej.

Druga, zasadnicza część tego rozdziału prezentuje wyniki testowania sześciu hipotez sformułowanych w części metodologicznej. Analizy te zostały przeprowadzone właściwie. Nie mam generalnie zastrzeżeń co do wykorzystanych testów statystycznych. Autor zastosował tutaj współczynniki korelacji oraz analizę regresji. W tym świetle weryfikację hipotez przeprowadzono rzetelnie. Wnioski mają oparcie w danych. Niemniej pewien niedosyt czytelnika może wywoływać powstrzymywanie się Autora przed interpretacją. Nie znajdujemy tutaj wyjaśnienia dlaczego przyjęte hipotezy potwierdziły się lub nie ma podstaw do ich przyjęcia. Próby interpretacji uzyskanych wyników podjęto dopiero w kolejnym rozdziale.

Ważne znaczenie w całej dysertacji ma rozdział szósty – *Discussion, conclusions and recommendations*. Znajdujemy tutaj udaną, w mojej ocenie, próbę interpretacji uzyskanych wyników badań poprzez odniesienie się do badań prowadzonych wcześniej przez innych autorów. Materiału do interesującej dyskusji dostarcza również część, w której sformułowano rekomendacje pod adresem przyszłych badań. Doktorant prezentuje tutaj dojrzałą, refleksyjną oraz krytyczną postawę wobec własnych dokonań badawczych.

* * *

Przedstawione powyżej argumenty prowadzą do konkluzji, iż w moim przekonaniu rozprawa zasługuje na pozytywną ocenę. Decydują o tym następujące argumenty:

- a) po pierwsze, wybór problematyki. Autor podjął ambitną próbę nowego spojrzenia na

problematykę wstępnego kształcenia nauczycieli. Podjął kwestie pozostające dotąd na marginesie zainteresowań badaczy tej problematyki. Zaproponowane tutaj wykorzystanie koncepcji rzadko wykorzystywanych w badaniach nad edukacją może wyłonić nowe obszary i nowe metodologie badań nad kształceniem nauczycieli. Szczególnie wartościowe jest podejście holistyczne. W poszukiwaniu sensownych form kształcenia nauczycieli trzeba uwzględnić jego społeczne, historyczne, ekonomiczne i polityczne konteksty. Tutaj pomocne może się okazać do dorobku dyscyplin, do których odwołał się Doktorant.

b) po drugie - zrealizowany projekt badawczy wyróżnia się wysokim stopniem trudności. Chen Goldberg postanowił przeprowadzić szeroko zakrojone badania ilościowe. Realizacja tego projektu wymagała bardzo wysokiej świadomości metodologicznej. Na ogół w badaniach ilościowych ignoruje się kwestie metodologiczne. Dominuje tutaj koncentracja na metodzie. Krytyczne podejście kwestii ontologicznych, epistemologicznych, metodologicznych oraz etycznych, świadomość wieloparadymatyczności badań społecznych (Mertens, 2010) rzadko jest demonstrowana. Doktorant na szczęście nie uległ tej manierze. Wie, że badania społeczne nie można zredukować do kwestii statystycznych. Nie jest ono zwykłą „grą liczbową”, istota człowieka wykracza poza to, co mierzalne.

c) po trzecie – to co wyróżnia rozprawę na tle innych jest poziom warsztatu naukowego Autora. Widoczne jest to w sposobie pracy ze źródłami, demonstrowanych kompetencjach teoretycznych oraz umiejętnościach w dziedzinie warsztatu pisarstwa naukowego.

Chciałbym jednocześnie podkreślić, że przytoczone wcześniej w recenzji wątpliwości i pytania nie obniżają ostatecznej, pozytywnej oceny całości dysertacji. Mam nadzieję, że mogą pojawić jako przedmiot dyskusji w trakcie publicznej obrony pracy doktorskiej.

Wniosek końcowy

Na podstawie arumentów przytoczonych w recenzji formułuję wniosek , że przedstawiona do oceny praca **Pana Mgr Chena Goldberga pt. *Approach to Learning of students in teachers' training institutions in Israel and its relation to their cultural dimensions, career choice***

motives, and academic experience spełnia wszelkie kryteria (zarówno merytoryczne jak i formalne) rozpraw doktorskich w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika i stanowi podstawę do przystąpienia do kolejnych etapów przewodu doktorskiego

Cytowane teksty

- Benade, L. (2015). Teachers' Critical Reflective Practice in the Context of Twenty-first Century Learning. *Open Review of Educational Research*, 2(1), 42–54.
<https://doi.org/10.1080/23265507.2014.998159>
- Kleickmann, T., Richter, D., Kunter, M., Elsner, J., Besser, M., Krauss, S., & Baumert, J. (2012). Teachers' Content Knowledge and Pedagogical Content Knowledge: The Role of Structural Differences in Teacher Education. *Journal of Teacher Education*, 64(1), 90–106. <https://doi.org/10.1177/0022487112460398>
- Majumdar, M. (2011). Politicians, Civil Servants or Professionals?: Teachers' Voices on their Work and Worth. *Contemporary Education Dialogue*, 8(1), 33–65.
<https://doi.org/10.1177/097318491000800103>
- Mertens, D. M. (2010). *Research and Evaluation in Education and Psychology* (3rd ed.). Sage Publications, Inc.
- Smylie, C. M. a, Miller, C. L., Westbrook, K. P., & Good, E. T. L. (2013). *21st Century Education : A Reference Handbook The Work of Teachers*. 1–24.
- Van Veen, K., & Slegers, P. (2006). How does it feel? Teachers' emotions in a context of change. *Journal of Curriculum Studies*, 38(1), 85–111.
<https://doi.org/10.1080/00220270500109304>
- Visser-Wijnveen, G. J., Stes, A., & Van Petegem, P. (2014). Clustering teachers' motivations for teaching. *Teaching in Higher Education*, 19(6), 644–656.
<https://doi.org/10.1080/13562517.2014.901953>
- Zeichner, K., & Liston, D. (1987). Teaching student teachers to reflect. *Harvard Educational Review*, 57(1), 23–49.